

ATATÜRK, TÜRKİYE CUMHURİYETİ VE TÜRKÇE DEVİRİMİ*

Atatürk, Turkish Republic and Reform of Turkish

Mustafa ÖNER*

Ege Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, Prof. Dr.

BAÜ
SBD
17(1)

75

ÖZ

Araştırmanın Temelleri

Atatürk ilke ve devrimleri; Türk devrimi, Türk dili ve Türk Dil Kurumu ile ilgili Atatürk ve sonrası yazarlar ve eserler **Araştırmanın Amacı**

Bu çalışmanın amacı, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1925 yılından itibaren başlayan laikleşme sürecinin (tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitim birliği, halifeliğin kaldırılması) yeni Türk alfabesinin kabulü ve Türk dilinin özleştirilmesi çabaları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, ayrıca, "Türk Devrimi"nin göz bebeği Türk Dil Kurumu'nun laik-demokratik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerinin sağlamlaştırılmasında ve Türk dilinin eğitim ve bilim dili haline gelmesinde üstlendiği görevleri "Türk Devrimi"nin en karakteristik özelliklerinden yola çıkarak yorumlamaya çalışacaktır. "Türk Devrimi"nin temel kaynağının, vaktiyle aşağılanıp horlanan Türk ulusu olduğunu savunan bu çalışma, "Türkçe Devrimi"nin de doğrudan doğruya cumhuriyet düşüncesiyle örtüştüğünü ve demokratik bir tutum üzerine inşa edildiğini de savunmaktadır. **Veri Kaynakları**

Türk devrimi, Türk dili ve Türk Dil Kurumu ile ilgili Atatürk ve sonrası yazarlar ve eserler.

Ana Tartışma

1925 yılından itibaren başlayan laikleşme süreci (tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitim birliği, halifeliğin kaldırılması), yeni Türk alfabesinin kabulü ve Türk dilinin özleştirilmesi çabaları üzerinde etkili olmuştur. Türk Dil Kurumu, laik-demokratik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerinin sağlamlaştırılmasında ve Türk dilinin eğitim ve bilim dili haline gelmesinde önemli görevler üstlenmiştir. **Sonuçlar**

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde 1925 yılından itibaren başlayan laikleşme süreci (tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitim birliği, halifeliğin kaldırılması), yeni Türk alfabesinin kabulü ve Türk dilinin özleştirilmesi çabaları üzerinde etkili olmuştur. "Türk Devrimi"nin göz bebeği olan Türk Dil Kurumu, laik-demokratik Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerinin sağlamlaştırılmasında ve Türk dilinin eğitim ve bilim dili haline gelmesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türkçe, Türk Devrimi, Türk Dil Kurumu

ABSTRACT Bases

of Research:

Principles and reform of Atatürk, Turkish Reform, authors and works of Atatürk¹ and after Atatürk's period connected with Turkish Language Association.

Purpose of the Research

Purpose of this study exposes effects of secularisation process (closing dervish lodge and zaviye, unity of education, taken out of caliphate), began from 1925 in State of Turkish Republic founded by Mustafa Kemal Atatürk's leadership, on the accepted new Turkish alphabet and efforts of purify Turkish Language. Besides, this study explains missions of Turkish Language Association in favor of Turkish Reform in strengthening bases of laic and democratic Turkish Republic and using of Turkish as a science and education language by means of most characteristic of Turkish Reform. This study claimed that Turkish Reform bases on Turkish people despised in the past advocates Turkish Reform agree directly with idea of republic and constructed on democratic attitude.

Resources of Data:

Turkish Reform, Turkish Language and authors and works of Atatürk's and after Atatürk's period connected with Turkish Language Association.

Main Discussion:

Secularization process (closing dervish lodge and zaviye, unity of education, taken out of caliphate), began from 1925 effects accepted new Turkish alphabet and efforts of purify Turkish Language. Turkish Language Association takes on important missions in strengthening bases of laic and democratic Turkish Republic and using of Turkish as a science and education language.

Conclusions:

Secularization process (closing dervish lodge and zaviye, unity of education, taken out of caliphate), began from 1925 effects accepted new Turkish alphabet and efforts of purify Turkish Language in State of Turkish Republic. Turkish Language Association in favor of Turkish Reform takes on important missions in strengthening bases of laic and democratic Turkish Republic and using of Turkish as a science and education language.

KeyWords: Atatürk, Turkish Reform, Turkish, Turkish Language Association

1928 yılı Türk tarihinde çok önemli bir yıldır: 10 Nisan günü Anayasa'da değişiklikler yapılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin laik karakterinin açıklığa kavuşturulması için var olan "Devletin dini İslam'dır" hükmünün çıkarılması kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti içinde Türk Devleti kadar Türkçeyi de laikleştirecek bu önemli adımı hazırlayan gelişmeleri de hatırlamak gerekir. TBMM'de, 3 Mart 1924'te hem "Eğitim Birliği (Tevhidi Tedrisat) Kanunu" hem de "Halifeliğin Kaldırılması Kanunu" kabul edilmişti. Bunun devamında 2 Eylül 1925'te de "Tekke ve zaviyelerin ve türbelerin kapatılması hakkındaki karar" alınmış 30 Kasım 1925'te de bu karar kanuna dönüşmüştür.

1925 yılında henüz iki yıllık geçmişi olmayan Türkiye Cumhuriyeti, böylece tekke ve zaviyeleri kapatarak 1928 yılındaki din ve vicdan özgürleşmesini, laisizmi hazırlamıştır. Türkçenin yazısını ve dil varlığını da özgürleştirerek, çağlardır süren aydın yozlaşmasıyla boğulan gücünü ortaya çıkaracak alfabe ve dil devrimlerinin, bu özgürleşmelere doğrudan doğruya bağlı olduğu tartışmasız bir olgudur.

Bu laiklik adımıyla, yeni Türk Devleti, ülkedeki her türlü din ve inanç varlığının üzerindeki konumuyla, Cumhuriyeti asırlarca süren din ve mezhep çatışmalarının dışına çıkarmış oluyordu.

1928 hiç tesadüf değildir ki Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanunun da kabul edildiği yıldır.

Alfabe, toplumların dil varlığını kayda geçirmek için kullanılan, kültürel ve tarihsel bir araçken, uzun Türk tarihinde mensup olunan din ve kültür dairesi içinde zaman zaman yozlaşmanın da kaynağı olabilmektedir. Arap alfabesi Türkçeyi yazmak için en uzun süre kullanılan, yüksek bir yazılı uygarlık üretmişse de özellikle matbaa döneminde okuma yazma, kitap basma ve kısacası aydınlanma yolunda ayak bağı olmuştur (bk. Öner, 2005). Bu yazının Türkçeyi en çok yabancılaştıran Arapça ve Farsçayla ortak bir alfabeyle dayanmasıyla, Türkler hem yazı hem dil olarak onlarla aralarına bir sınır çekemiyordu. İmparatorluk tarihi boyunca Türklerin güzel bir milli edebiyatı olsa da, din kardeşleri Araplar ile belirgin bir milli kültür sunm çekmekte sıkıntılar vardı. Tanzimat aydınlarının Türk yazı dilinin sorunlarını çözmek ihtiyacı Türkçe aleyhine bu ortaklıkla ilgilidir.

Bu anlamda 1928'de Türkler için Arap alfabesinin sonlanması, sadece Türk yazısı için bir devrim olarak yorumlanmakla kalmaz, aynı zamanda Türk kültürünün, Türkçenin özgürleşerek millileşmesi yolunda da milat oluşturmuş sayılabilir. Yeni alfabe, XIX. yüzyıl başlarından beri Türk aydınlanmasının ilgi odağı haline gelen Avrupa'nın hemen hemen bütün milletlerinin yazılarının geliştiği Latin yazısına dayanan "Yeni TürkAlfabesi"dir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin geliştirdiği büyük *Türk İnkılabı* ve özellikle bu yazı devrimiyle, bin yıllık Doğu uygarlığı aidiyetinin bitirildiğini Arap-Fars ortaklığının

yazıdan biçimsel olarak kaldırıldığını görebiliriz. Bunun hemen ardından 1 Eylül 1929'da Türkiye Cumhuriyetinde Arapça-Farsça derslerinin yasaklandığını da anmalıyız (bk. Dilaçar, 1963). Bu adım herhangi bir yabancı dilin öğretiminin yasaklanması gibi düşünülmemelidir. Türklerin kendi dillerinin okuma yazmasını öğrenirken önce Arapçayı ve dolayısıyla Arap yazısını öğrendiklerini ve bunu yüzyıllar boyunca sürdürdüklerini hatırlatmak gerekir.

1928'de Arap yazısından özgürleştirilen Türkçe ertesi yıl da Arapça-Farsça öğrenme baskısından kurtarılmış oluyordu.

İşte özellikle Türk Dil Kurumunun açılmasıyla başlayan halk ağzından derleme ve eski kaynaklardaki Türk dil varlığını tarama işlemleri için, bir öncü adım olarak andığımız 1928 ve 1929 tarihleri dil alanının sınırlarının çizilmesi ve adeta Türkçenin öz toprağının işlenmesi, sürülmesi gibi olmuştur.

12 Temmuz 1932'de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, aynı yılın 26 Eylül günü Dolmabahçe Sarayında açılan Türk Dili Kurultayı ile hem bilim düzeyine kavuşmuş hem de yazarlardan, öğretmenlere, köylülerden subaylara kadar genç cumhuriyetin bütün katmanlarıyla kucaklaşmış sosyal bir zemin bulmuştur. Burada Kurultay'ın akademik bilgi boyutunun da ihmal edilmediğini, katılımcılar arasında gördüğümüz dünyanın saygın bilim adamlarından anlayabiliyoruz. Türkiye, Atatürk'ün sağlığında iki yılda bir yapılan Türk Dil Kurultayı ile aynı zamanda dünya Türkoloji çevrelerinin ilgi odağı haline gelmiştir (Sadoğlu, 2005).

Önceleri Ahmed Midhat, Ömer Seyfeddin, Şemseddin Sami, Necib Asım, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Fuad Köseraif, Bursalı Mehmed Tahir, Veled Çelebi, Necib Türkçü, Rıza Tevfik, Fuad Köprülü gibi yazar ve bilginler hem Batı'daki yeni yayımları ülkeye taşımış hem de Türk yazı dilinin ve genel olarak siyasî ve kültürel düzeyde Türk millî kimliğinin oluşmasına çalışmışlardı (Sadoğlu, 107-187; Levend, 300-388; Heyd, 123-172).

Türk Dil Kurumunun başlattığı dili arıtma ve ana kaynaktan besleme etkinliği sayesinde de son beş asırdır millî olmayan imparatorluk dilinden Türk yazı dili çıkarılmış, geliştirilmiştir.

Türkiye dışındaki Türk lehçelerine, Rus ve Avrupa Türkoloji kaynaklarına vakıf olan, Rusçadan, Almancadan veya Fransızcadan çeviriler yapan Türkoloji basını izleyen Dr. Ahmed Caferoğlu, Abdullah Battal Taymas, Hüseyin Namık Orkun, Reşid Rahmeti Arat, Besim Atalay gibi bilginler, Türk Dil Kurumunun tarihî ve çağdaş Türk lehçeleriyle ilişkisini besliyorlardı. TDK'nın adeta mutfak işçileri olarak çalışan bu isimlerin yanı sıra, I. Kurultaydan beri çok önemli bir yer sahibi olan Sâmih Rifat, Ruşen Eşref, Falih Rıfkı Atay, Şükrü Akkaya, A. Dilaçar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ragıp Hulusi Özdem, İbrahim Necmi Dilmen, Ahmet Cevat Emre, Celal Sahir, Nairn Hazım Onat, Ali Canip Yöntem, Hasan Reşit Tankut, Reşat Nuri

Güntekin, Hasan Âli Yücel gibi Atatürk'e çok yakın ve o günün en önde gelen kalem sahipleriyle birlikte yapılan dil devrimi geniş bir kamuoyu toplayabilmiştir (Öner, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti'nde artık devletin ve toplumun seçkin zümresi halk kültürünü, halk dilini yüceltiyor, neredeyse her aydın çevresindeki, yöresindeki konuşma dilinden ağızlardan belge ve bilgi derleyerek Ankara'daki Kurum'a gönderiyor, onun süreli yaygın organında "*Öz Türkçe*" önerilerini sunuyordu. Mustafa Kemal Atatürk'ün bizzat başında durduğu bu dil devrimi, Cumhurbaşkanı'nın samimi yüreklendirmesi ile herkesi sarmış ve okuma yazma öğrenen her yurttaşı, her aydın uzman bir dilci gibi içine çekmiş gibidir.

Bu sürecin tam burasında, kuram düzeyinde cumhuriyet düşüncesinin birkaç boyutuna dikkat çekip Türk Dil Devrimiyle birleştirmeyi denemek isterim (krş. Bilgin, 2004):

* *İnsanın gelişebilir bir varlık olduğu fikri*: İmparatorluk tarihi boyunca vergi ve asker alımı dolayısıyla çoğu zaman gönülsüz bir temas olarak gelişen devlet-birey ilişkisi bittikten sonra, toplumun çoğunluğunu oluşturan köylü artık yurttaş olmuştur. Bu sosyal ve siyasal gelişmenin yanı sıra otuzlu yıllar başından itibaren köylü diliyle de gelişmeye açılmış daha da iyisi devletin üst yönetiminin, üniversitenin, aydın kesiminin, öğretmenlerin dilinin kaynağı, yabancılaşmış dili kurtarmak üzere ilacı olmuştur. Cumhuriyetin eğitim birliği ve eşitliğini sağlayan Milli Eğitimi'nin yaygınlaşması sayesinde de, okuma yazmanın yüzyıllardır gelişmeden kaldığı köylü kesimi üzerinde *insanın gelişebilir bir varlık olduğu fikri* gerçeklik bulmuştur. Bu, cumhuriyetin en mükemmel uygulama biçimi olan ve Atatürk'ün de baştan beri arzuladığı demokrasinin seçmenlerini geliştiren güçlü bir temel haline dönüşmüştür. Böylece Türk Dil Devrimi'nin bir kitabî söz uydurmacılığı olmadığını, en ciddi başvuru kaynağı olan halk ağızları dolayısıyla, sağlıklı bir tercihle cumhuriyetin *{rex publica'mm}* temeli olan halka (*publika 'ya*) dayandığını görmek gerekir.

Türk Kurtuluş Savaşı başlarken TBMM'nin ve onun Kuvayı Milliye Ordusunun yabancı işgal gücüyle savaşa ve şehit olmaya davet ettiği köylü, üzerinden on yıl geçmişken bu kez de Türk dilini kurtarmaya çağrılıyordu. Bu da bir seferberlik olarak başlamıştı: Halk Okulları, Halk Evleri ve Köy Enstitüleri gibi kurumlarla gelişen eğitim ve kültür devrimi popülist bir siyaset çağrısını değil, cumhuriyetin ortaklaştıncı ülküsüne uygun samimi bir katılımı besliyordu.

Cumhuriyetin entegrasyon ilkesi: Böyle gelişen Türk Dil Devrimi için en sağlıklı ana dili verimlerini üreten *Halk Ağzından Derlemeler* de, sadece, dil biliminde *diyalektoloji* denen bir tekniğin parçası olarak değil, aynı zamanda cumhuriyet düşüncesinin bu katılımcı, geliştirmeci ülküsüne göre de değerlendirilmelidir. Cumhuriyetten önce en çok ihmal edilmiş ve Kurtuluş Savaşı

Atatürk
Türkiye
Cumhuriyeti
TM

boyunca da son insan kayıplarını tüketmiş olan Türk köylüsü, Dil Devrimi boyunca, başlıca zenginliği olan diliyle keşfediliyor ve cumhuriyet devleti onun en gözde BAÜ kurumlarından olan Türk Dil Kurumu tarafından taçlandırılıyordu. Çok yalan bir SBD döneme kadar, saray çevresinde yabancılaşmış aydınların dilinde kaba saba bir köylü 17(1) olarak tanımlanan ve dışlanan, zaman zaman da aşağılanan Türk, artık diliyle, 19 edebiyatıyla cumhuriyetin başvuru kaynağıdır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün titiz planlaması ve zamanlamasıyla bizzat yürüttüğü *Türk İnkılâbı*, burada andığımız ve çok büyük önem taşıyan laik karakteriyle, 1924'te başlayan Eğitim Devrimini, 1928'deki Yazı Devrimini ve aslında 1929'da Arapça-Farsça öğretiminin yasaklanmasıyla başlayan Dil Devrimini gerçekleştirmiştir. Bu yıl 75. yaşını kutladığımız Türk Dil Kurumu da bu süreç içinde, burada bazı noktalarına dikkat çekmeye çalıştığımız "Türk Devrimi"nin en gözde kurumlarından biri olmak onuru kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- AOK. (2001). *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar "Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarılan, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazılan İle"*, 24 cilt, Ankara: Anıtkabir Derneği Yayınları. Bilgin, N. (2004). *Cumhuriyeti Anlamak*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
- Türk-Ermeni İlişkileri Grubu (TERİG). Dilaçar, A. (1963). Atatürk ve Türkçe, *Atatürk ve Türk Dili*, Ankara, 41 -52. Eroğlu, H. (1982). *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul.
- Ertop, K. (1963). Atatürk Devriminde Türk Dili, *Atatürk ve Türk Dili*, Ankara, 53-99.
- Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu. Öner, M. (2005). Türkçede Yazı Dili ve Yazılış Bağlantıları Üzerine Notlar. *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, T.C. Karaman Valiliği Yayınları, 175-185. Öner, M. (2006). *Atatürk ve Türk Lehçeleri*, Türk Dili, *Türk Dili*, 655, Temmuz-2006, 92-104. Sadoğlu, Hüseyin. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Şimşir, B. (1992). *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Önay, N. E. (1956). *Atatürk-Tarih ve Dil Kurumları, Hatıraları*, Ankara.

Prof. Dr. Mustafa ONER

1964 yılında İzmir'de doğdu. 1975'te İzmir İsmetpaşa İlkokulunu, 1978'te İzmir Hürriyet Ortaokulunu ve 1981 tarihinde Mithatpaşa Endüstri Meslek Lisesini bitirerek ortaöğrenimini tamamladı.

-

1983'te girdiği Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1987'de mezun oldu. 1989'da Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne asistan olan Öner, 1990'da Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında

yüksek lisansını, 1995'de Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Dili Anabilim Dalında Bugünkü Kıpçak Türkçesi adlı tezi ile doktora'nı tamamladı. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde 1995 tarihinde yardımcı doçent, 2000 yılında ise doçent olan Öner, halen 2006 yılında profesör unvanını aldığı Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde çalışmaktadır. Fransızca bilen Mustafa Öner, evli ve iki çocuk babasıdır.

Atatürk

Türkiye

Cumhuriyeti

~

oü